

MUZEUM BEZ SBÍREK?! NOVÁ ROLE MUZEÍ A DISKUZE O JEJICH DEFINICI

Jakub Jareš, Karolína Bukovská, MUSEum+

Globální muzejní komunita diskutuje o nové definici muzea. Debata je mimořádně živá také v Česku, a to nejen proto, že znění definice by se mělo schvalovat v srpnu 2022 v Praze. V našem diskuzním příspěvku chceme poukázat na jisté dichotomie v uvažování o pozici muzejních institucí bez sbírkotvorné činnosti a plédovat za více inkluzivní přístup, který namísto vymezování striktních hranic bude spíš hledat příležitosti pro vzájemnou inspiraci a spolupráci.

Prvním východiskem našich úvah je dotazníkový průzkum k definici muzea zpracovaný Asociací muzeí a galerií ČR a Českým výborem ICOM v únoru a březnu 2021.¹ Jeho výsledky ukázaly, že důraz na sbírku jako základní definiční znak muzea nemá v Česku hegemonní postavení. Na prvním místě se z hlediska frekvence umístil pojem „dědictví“, který sbírky zahrnuje, ale je univerzálnější a zdůrazňuje vztah k tradovanému z generace na generaci. Na druhém a třetím místě se umístily pojmy vzdělávání a edukace, a teprve na čtvrtém sbírky.

Z našeho pohledu se v těchto výsledcích projevil fakt, že byl průzkum otevřen širšímu okruhu respondentů než pouze muzejníkům. V českém muzejním prostředí se totiž z našeho pohledu stále setkáváme spíše s vyhraněným důrazem na sbírku, jejíž existence definuje, zda instituce muzeem je, či není. Budeme zde prezentovat několik příkladů tohoto dichotomického uvažování. V druhém kroku ukážeme příklady institucí, které sice nejsou primárně sbírkotvorné, ale plní na vysoké úrovni jiné muzejní funkce. A nakonec nabídneme naše shrnutí a zobecnění.

Příklady dichotomií

1. Tento přehled nelze začít jinde než u *muzejní legislativy*. V českém případě se příslušný zákon jmenuje příznačně „o ochraně sbírek muzejní povahy“ a v souladu se svým

1 JAGOŠOVÁ, Lucie — KIRSCH, Otakar. Dotazníkové šetření v ČR k definici muzea podle ICOM. In: *Asociace muzeí a galerií v České republice* [online]. Dostupné z: <https://www.cz-museums.cz/news/amg/titulni/57259-dotaznikove-setreni-v-cr-k-definici-muzea-podle-icom> [cit. 3. 3. 2022].

názvem se soustředí právě na sběr, uchovávání, evidenci, zpracování a zpřístupňování sbírek. Nakolik je tento důraz v Česku výrazný, ukazuje srovnání s jinými zeměmi. Například švýcarská spolková muzea mají podle tamního zákona pečovat o hmotnou a nehmotnou paměť země, rozvíjet koncepci sbírkotvorné činnosti, bádát a zprostředkovávat veřejnosti témata z oblasti společnosti, kultury a identity Švýcarska.² Namísto sbírky hmotných předmětů zde má první místo paměť společenství. Mohlo by se zdát, že jde o detail, ale na slovech v tomto případě opravdu záleží. Paměť totiž není nutně nesena pouze fyzickými doklady minulosti.

2. Druhý příklad. Tuzemská Asociace muzeí a galerií ČR usiluje již delší dobu o zavedení procesu *registrace a akreditace muzeí*. Motivací je podle textů asociace snaha odlišit „skutečná“ muzea od institucí, které AMG nazývá „nemuzei“. Kritériem je zde opět existence či neexistence sbírky.³ V příslušných textech přitom nevidíme kromě odkazů na prestiž registrovaných muzeí jasné zdůvodnění, čemu by tento rozlišovací mechanismus měl napomoci. Vnímáme v něm naopak téměř úplnou absenci úvahy, zda také muzea bez sbírky neplní zásadní společenské role, a nezasloužila by si proto veřejnou podporu, a to včetně finanční.
3. Peníze samozřejmě hrají významnou roli. Již v současnosti jsou *dotiční a grantové tituly* MK ČR určeny téměř výhradně institucím se sbírkou evidovanou v Centrální evidenci sbírek. Pro muzea bez sbírek, která jsou orientována především edukačně, to může znamenat poměrně jasné limity. Zároveň lze zmínit, že stávající systém vede — jistě v ojedinělých případech — k účelovému zapisování sbírek do CESu. Sami jsme byli svědky toho, že nejmenované město jako majitel drobné přírodovědné sbírky požádalo o její zápis do CES, aby mohlo požádat o dotaci na přípravu čistě společenskovední expozice. Dáváme proto k úvaze, zda by spíše než snaha o exkluzi nesebírkotvorných institucí nebyla na místě diverzifikace dotačních programů. Je přitom samozřejmé, že provozní náklady sbírkotvorných institucí jsou výrazně vyšší než v případě institucí bez sbírek. To v současné době dotační systém zohledňuje a měl by zohledňovat — s potřebným navýšením prostředků — i nadále.
4. O sbírkocentrické povaze českých muzeí podle nás svědčí také pojetí jejich *expozic*. Ve výzkumu prezentace soudobých dějin, který v letech 2017—2018 provedl Jakub Jareš v 24 českých regionálních muzeích, se jednoznačně ukázalo, že expozice jsou velmi závislé na stavu a povaze sbírky. Velmi relevantní témata (jako odsun Němců či komunistická perzekuce jednotlivých skupin obyvatel) se v expozicích objevují velmi

2 Schweizerische Eidgenossenschaft. *Bundesgesetz über die Museen und Sammlungen des Bundes vom 12. Juni 2009*. Dostupné z: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2009/598/de> [cit. 3. 3. 2022].

3 BENEŠ, Luděk. Podíl Svazu československých muzeí a Asociace muzeí a galerií ČR na přípravách obecně zákonné normy pro oblast muzejnictví. *Museologica Brunensia*, 2020, 9(1), 54—68. Viz také AMG ČR. *Registrace a akreditace muzeí. Dosavadní výsledky činnosti Pracovní skupiny AMG pro přípravu registrace/akreditace muzeí a muzejní standardy*. Dostupné z: https://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2018/AMG/SNEM%20AMG%202018/REGISTRACE+AKREDITACE_material%20AMG_WEB.pdf [cit. 3. 3. 2022].

málo, protože k nim chybí konkrétní předměty ve sbírce. Naopak dochází k reprodukci obrazů komunistické moci, kterých je ve sbírkách díky sbírkotvorné činnosti muzeí před rokem 1989 dostatek.⁴

Zásadní důraz na předměty ukazují také nově otevřené expozice Národního muzea. Jak si všimla již řada recenzentů, například expozice *Dějiny 20. století* nabízí tisíce objektů, avšak jen minimum srozumitelných narativů, které by příběh československých a českých dějin předložily návštěvníkům.⁵ Také jiné výstavní projekty Národního muzea ukazují jeho fixaci na předměty. K 200. výročí svého založení připravilo přehlídku 2 × 100 sestávající z 200 předmětů z jeho sbírek. Od roku 2021 je v historické budově výstava, která má reflektovat dějiny instituce, ale opět je především prezentací vybraných předmětů ze sbírek. Ostatně i její název *Muzeum od sklepa po půdu* tuto jednoznačnou orientaci na předměty implikuje.

Pozoruhodné podle nás je, že tento důraz na sbírky a sbírkové předměty má takové místo v zemi, jejíž muzeologická tradice před ulpíváním na fyzické podstatě předmětů varuje. Zbyněk Zbyslav Stránský a jeho následovníci jasně formulovali, že nikoli předmět sám, ale jeho „muzealita“ je tím, co má muzea ve skutečnosti zajímat.⁶

Paradoxně o tématu, které zde jen letmo nastiňujeme, se v českém muzejním prostředí nevede a nevedla žádná závažnější odborná debata. Z důkladné rešerše muzeologických a oborových periodik, kterou provedl Michal Kurz, když prozkoumal články vydané od devadesátých let do současnosti ve Věstníku AMG, MUZEU. Muzejní a vlastivědné práci, časopise *Museologica Brunensia*, *Časopise Slezského zemského muzea* a *Actech historica et museologica*, vyplývá, že jediná vážnější diskuze o roli sbírky v definování role muzea se odehrála v roce 2002 na stránkách Věstníku AMG. V této mikrodebatě⁷ Jiřího Žalmana, Petra Kozáka a Zdenka Gáby, v nichž první dva upozorňovali na nutnost kontextualizovat předměty a přesunout pozornost muzeí k jiným než čistě sbírkotvorným činnostem, zatímco Zdeněk Gába zdůrazňoval, že „v trvalém uchovávání sbírek jsou muzea nezastupitelná“ a ztotožňoval výstavní činnost právě jen s prezentací sbírek („když je chci vystavovat, musím je napřed mít“).

Chceme proto nyní ukázat muzea, která z tohoto dichotomického uvažování vybočují.

4 JAREŠ, Jakub. Soudobé dějiny v místních muzeích. In: J. Jareš — Č. Pycha — V. Sixta: *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskusi*. ÚSTR a NLN, Praha 2020, s. 39—42.

5 BUKOVSKÁ, Karolína. (Re)construction of Czech History: The National Museum and its New Permanent Exhibition on the Twentieth Century. In: *Cultures of History Forum* [online]. 25. 11. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/exhibitions/reconstruction-of-the-czech-twentieth-century>.

6 STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. *Archeologie a muzeologie*. Brno 2005, s. 120.

7 ŽALMAN, Jiří. Muzea a globalizace. *Věstník AMG*. 2002, 3, 15—17.; KOZÁK, Petr: Muzeum a společnost. *Věstník AMG*. 2002, 3, 17—19; GÁBA, Zdeněk: Muzea jsou především sbírky. *Věstník AMG*. 2002, 4—5, 21—22.; KOZÁK, Petr: Ano, muzea jsou i sbírky. *Věstník AMG*, 2003, 3, 21—22.

Příklady muzeí

Muzeum nové generace na zámku Žďáru nad Sázavou bylo otevřeno v roce 2015. Muzeum zřizuje spolek SE.S.TA, který se stará o kulturní aktivity na zámku vlastněném manželkou Kinskými. Tato instituce nemá vlastní sbírky, exponáty si zapůjčuje z českých muzeí. Zaměřuje se výhradně na muzejní prezentaci a zčásti také na edukaci. Expozice je věnována období středověku a baroka, jehož vrchol představuje místní památka UNESCO, Poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře. Výstavní prostory, jimiž návštěvníci prochází s audioguidem, tvoří scénografické prvky, animace a ilustrace (například virtuální středověká kronika), se zapůjčenými sbírkovými předměty se zde pracuje jen v omezené míře. Použité imersivní a zážitkové prvky mají přitom sloužit jako „klíč k pochopení“ celého areálu bývalého cisterciáckého kláštera.⁸ Slovy americké muzeoložky Barbary Kirshenblatt-Gimblett se jedná o divadelní formu prezentace historie. Mezi návštěvníky je muzeum velmi oblíbené a dá se říct, že svou roli plní na výbornou.⁹ Muzeum nové generace kromě toho obdrželo ocenění Živa award za nejkreativnější muzeum ve střední Evropě a také titul Stavba Vysočiny 2016. Pohled některých muzejníků je ovšem kritický. Ve Věstníku AMG byla otištěna recenze, jejímž hlavním bodem bylo, že se ve skutečnosti nejedná o muzeum, ale „o provoz výstavních prostor“, případně o „interpretační centrum“.¹⁰ Z našeho pohledu je tento strach použít název „muzeum“ pro instituci, která sice neplní sbírkotvornou činnost, ale zato se soustředí na kvalitní muzejní prezentaci, přinejmenším záhadný.

Dalším podobným příkladem je *Národní filmové muzeum* v Praze, zkráceně NaFilm. Jedná se o projekt, který byl iniciován před 10 lety třemi studenty filmové vědy. Výchozím impulsem pro založení muzea byla skutečnost, že v Česku dosud žádné takové neexistovalo.¹¹ Po neúspěšných snahách získat podporu zavedených institucí byl projekt nakonec realizován pomocí crowdfundingových kampaní a grantů. Od roku 2019 NaFilm sídlí v centru hlavního města i se svou stálou expozicí. Do propuknutí pandemie patřilo mezi hojně navštěvované pražské atrakce a na platformě Tripadvisor se dokonce stalo nejlépe hodnoceným českým muzeem.¹² V roce 2021 tento původně studentský projekt získal ocenění Český lev za Mimořádný počín v oblasti audiovize.

NaFilm, oficiálně zapsaný spolek, přitom nevlastní ani nevytváří žádnou muzejní sbírku. Exponáty, jako třeba replika laterny magiky, byly vyrobeny na zakázku podle

8 *Muzeum nové generace Zámek Žďár nad Sázavou*. [online]. Dostupné z: <https://www.zamekzdar.cz/muzeum-nove-generace/> [cit. 12. 3. 2022].

9 JAREŠ, Jakub. Muzeum nové generace. *Dějiny a současnost*, 2016, 6, 30—31.

10 MIKULE, Stanislav. Je Muzeum nové generace muzeem? *Věstník AMG*, 2016, 2, 17.

11 Muzeum NaFilm: Kdo je hravý a rád objevuje nové věci, ten si to u nás užije. In: *Český rozhlas Vltava* [online]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/muzeum-nafilm-kdo-je-hravy-a-rad-objevuje-nove-veci-ten-si-u-nas-uzije-7757259> [cit. 12. 3. 2022].

12 JAREŠ, Jakub. National Film Museum in Prague: The bottom-up museum. *Curator: The Museum Journal* [online]. 2021, 64(4). Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cura.12402> [cit. 3. 3. 2022].

historických předloh. Jiné exponáty, které si na rozdíl od jiných muzeí návštěvníci mohou sami vyzkoušet, byly upraveny pro potřeby muzejního provozu. Například promítače ze 60. let, které byla původně poháněna motorem, byla pro didaktické účely přidána klíčka — to aby si návštěvníci mohli vyzkoušet roli promítače. Další interaktivní prvky, například virtuální realita, se zakládají na historických reáliích, využívají ale moderní technologie. Většina těchto předmětů je nahraditelná a do jisté míry i opravitelná. V NaFilMu tedy nejde o prezentaci originálních sbírkových předmětů a filmových archiválií: „Kdybychom použili staré archivní věci, nikdo by nám na ně nedovolil sáhnout,“ konstatuje spoluzakladatelka muzea Adéla Mrázová.¹³ V NaFilMu jde tedy v prvé řadě o pochopení, co to film vlastně je a na jakých principech toto médium funguje. Vystavené předměty a interakce s nimi mají tomuto pochopení napomáhat.

Posledním příkladem muzea, u něhož existence a množství sbírkových předmětů nehraje ústřední roli, je *Polin — Muzeum dějin polských Židů ve Varšavě*. Instituce byla založena v roce 2005 na základě iniciativy Spolku židovského historického institutu a za podpory polského ministerstva kultury a vedení hlavního města. Stálá expozice byla zpřístupněna v roce 2014. Za dobu své existence muzeum získalo řadu pozitivních ohlasů a ocenění, včetně titulu Evropského muzea roku (2016).¹⁴ Sbírka Polinu, budovaná od roku 2006, čítá přes 3000 sbírkových předmětů¹⁵ (pro srovnání: Židovské muzeum v Berlíně spravuje více než 53 000 sbírkových předmětů¹⁶ a již zmiňované české Národní muzeum čítá na 20 milionů sbírkových předmětů¹⁷).

Tisíc let židovských dějin na území Polska zde však není vyprávěno primárně skrze sbírkové předměty. Expozici tvoří osm galerií, v nichž se nachází rekonstrukce a modely, interaktivní instalace či zvukové a filmové projekce. Příběh polských Židů je pak pomyslně vyprávěn jejich vlastními hlasy prostřednictvím citátů umístěných po celém prostoru expozice. Opět se zde setkáváme s divadelní formou muzejní prezentace — ostatně autorkou výstavního konceptu je již zmiňovaná Barbara Kirshenblatt-Gimblett. Polin tak demonstruje, že poutavé expozice nemusí být nutně založeny na prezentaci sbírkových předmětů. Podle

13 Muzeum NaFilm: Kdo je hravý a rád objevuje nové věci, ten si to u nás užije. In: *Český rozhlas Vltava* [online]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/muzeum-nafilm-kdo-je-hravý-a-rad-objevuje-nove-veci-ten-si-u-nas-uzije-7757259> [cit. 12. 3. 2022].

14 European Museum of the Year Award 2016 goes to POLIN Museum! In: *Polin* [online]. Dostupné z: <https://polin.pl/en/news/2015/12/22/european-museum-of-the-year-award-2016-goes-to-polin-museum> [cit. 3. 3. 2022].

15 Collections. In: *Polin* [online]. Dostupné z: <https://www.polin.pl/en/research-collections/collections> [cit. 3. 3. 2022].

16 Unsere Sammlungen. In: *Jüdisches Museum Berlin* [online]. Dostupné z: <https://www.jmberlin.de/sammlung> [cit. 3. 3. 2022].

17 Odborná činnost. In: *Národní muzeum* [online]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/o-nas/odborna-cinnost#sbirky> [cit. 3. 3. 2022].

americké muzeoložky jsou totiž hlavními artefakty samotné citace polských Židů.¹⁸ Tato skutečnost může být inspirativní pro vytváření výstav o jiných skupinách obyvatelstva, které byly v minulosti marginalizovány, a k jejichž dějinám proto nebyly systematicky vytvářeny muzejní sbírky. V českém prostředí se to týká, jak již bylo zmíněno, například odsunutých Němců či obětí komunistické perzekuce, v globálním kontextu se jedná zejména o obyvatelstvo bývalých kolonií.

Muzeum, ve kterém sami působíme — tedy nová státní příspěvková organizace *MUSEum+* — zatím také sbírky nemá. Muzeum je sice bude postupně utvářet, ale v jeho činnosti nemají být primární. Hlavní důraz bude kladen na prezentaci, edukaci a participaci jako na činnosti, které tvoří podstatu muzea stejně jako sbírka.

Muzeum je ještě daleko k tomu, aby bylo otevřeno veřejnosti. Ve skutečnosti musí být nejdříve vykoupeny vysoké pece 4 a 6, součást národní kulturní památky, musí být připravena jejich architektonická a památková konverze a pro projekt se musí získat podpora z evropského dotačního programu Fond spravedlivé transformace. Navzdory tomu již muzeum funguje nejen jako projektová kancelář, ale připravuje první výstavy a diskuze.

Naše první výstava se bude týkat 20. výročí prohlášení dolu Hlubina a Vítkovických železáren národní kulturní památkou. Na jejím příkladu můžeme velmi stručně naznačit, co může znamenat muzeum, které klade participaci na stejnou nebo vyšší úroveň než sbírku.

Ve výstavě chystáme kromě informací o zpomátnění a proměně Dolních Vítkovic také kapitulu, která bude reflektovat vztah lidí k památce. Budeme ukazovat fotografie z rodinných alb a ze sociálních sítí — tedy situace, kdy lidé vyjadřují svůj vztah k místu a zároveň jej nezáměrně dokumentují. Stejně tak chceme ukazovat třeba to, že někdo má Dolní oblast Vítkovice v takové oblibě, že si nechal na rameno vytetovat tamní dominantu Bolt Tower. Snímky z instagramu, rodinných alb či snímek onoho tetování se můžou stát součástí naší sbírky. Pokud budeme hodnotit jejich muzealitu, tak mají bezesporu velkou hodnotu jako doklady vztahu lidí k národní kulturní památce.

Zároveň — a o to nám jde především — mají velkou hodnotu z hlediska zapojení lidí do tvorby výstavy. Jako kurátoři jsme na jejich zapojení dokonce přímo závislí a tato vzájemná závislost může přinášet zajímavé výsledky. Je v tomto případě přednější sbírka, nebo participace?

Závěr

Schválně necháváme tuto otázku otevřenou. A to i z toho důvodu, že — jak jsme se snažili ukázat — nejsme ztotožnění se snahou definovat muzeum pouze na základě jednoho kritéria. Příklady úspěšných muzeí z Česka i zahraničí ukazují, že prezentační, edukační, participační

i výzkumné funkce mohou zvládat také instituce bez sbírkotvorné činnosti, anebo jen s minimální sbírkou.

V příspěvcích na konferenci i v následných diskuzích byla často slyšet teze, že je třeba vytyčit jasnou hranici mezi „skutečnými“ muzei se sbírkou a „nemuzei“ bez sbírky, případně dokonce „falešnými“ či „nenormálními“ muzei. Padala slova o limitech, vymezení a jasných dělicích čarách. Chápání muzeí pouze jako institucí vlastnících sbírku tak v českém prostředí vede k exkluzi či upozadování těch, které sbírku nemají, jakkoli by jiné muzejní funkce plnily na výbornou. Sbírkotvorná muzea v tomto pojetí připomínají pevnost, která se z různých důvodů — praktických i ideových — potřebuje oddělit od svého okolí.

Nabízíme místo toho jiný obraz, který není dichotomický: muzejní prostředí chápeme spíše jako *město*, které má své historické jádro a svá předměstí a periferie. Centrum bezpochyby tvoří sbírkotvorná muzea, ovšem také v jiných čtvrtích je čilý život. Na předměstí nesbírkotvorných institucí se objevují inovativní muzea, galerie a další muzejní projekty, které mohou být pro muzea v historickém jádru partnerem pro spolupráci či zdrojem inspirace. Naše otázka proto zní, zda je možné a rozumné kolem centra stavět zeď. Anebo zda spíš usilovat o takovou definici muzea, která bude postihovat bohatost a pestrost muzejního prostředí. Nejen v Česku, ale globálně.

Použitá literatura

- BENEŠ, Luděk. Podíl Svazu československých muzeí a Asociace muzeí a galerií ČR na přípravách obecné zákonné normy pro oblast muzejnictví. *Museologica Brunensia*, 2020, 9(1), 54—68. Viz také AMG ČR. *Registrace a akreditace muzeí. Dosavadní výsledky činnosti Pracovní skupiny AMG pro přípravu registrace/akreditace muzeí a muzejní standardy*. Dostupné z: https://www.cz-museums.cz/UserFiles/file/2018/AMG/SNEM%20AMG%202018/REGISTRACE+AKREDITACE_material%20AMG_WEB.pdf [cit. 3. 3. 2022].
- BUKOVSKÁ, Karolína. (Re)construction of Czech History: The National Museum and its New Permanent Exhibition on the Twentieth Century. In: *Cultures of History Forum* [online]. 25. 11. 2021 [cit. 12. 3. 2022]. Dostupné z: <https://www.cultures-of-history.uni-jena.de/exhibitions/reconstruction-of-the-czech-twentieth-century>.
- Collections. In: *Polin* [online]. Dostupné z: <https://www.polin.pl/en/research-collections/collections> [cit. 3. 3. 2022].
- European Museum of the Year Award 2016 goes to POLIN Museum! In: *Polin* [online]. Dostupné z: <https://polin.pl/en/news/2015/12/22/european-museum-of-the-year-award-2016-goes-to-polin-museum> [cit. 3. 3. 2022].
- JAGOŠOVÁ, Lucie — KIRSCH, Otakar. Dotazníkové šetření v ČR k definici muzea podle ICOM. In: *Asociace muzeí a galerií v České republice* [online]. Dostupné z: <https://www.cz-museums.cz/news/amg/titulni/57259-dotaznikove-setreni-v-cr-k-definici-muzea-podle-icom> [cit. 3. 3. 2022].
- JAREŠ, Jakub. National Film Museum in Prague: The bottom-up museum. *Curator: The Museum Journal* [online]. 2021, 64(4). Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cura.12402> [cit. 3. 3. 2022].
- JAREŠ, Jakub. Muzeum nové generace. *Dějiny a současnost*, 2016, 6, 30—31.
- JAREŠ, Jakub. Soudobé dějiny v místních muzeích. In: J. Jareš — Č. Pýcha — V. Sixta: *Jak vystavujeme soudobé dějiny. Muzeum v diskusi*. ÚSTR a NLN, Praha 2020, s. 39—42.
- MIKULE, Stanislav. Je Muzeum nové generace muzeem? *Věstník AMG*, 2016, 2, 17.
- Muzeum NaFilm: Kdo je hravý a rád objevuje nové věci, ten si to u nás užije. In: *Český rozhlas Vltava* [online]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/muzeum-nafilm-kdo-je-hravý-a-rad-objevuje-nove-veci-ten-si-u-nas-uzije-7757259> [cit. 12. 3. 2022].
- Muzeum nové generace Zámek Žďár nad Sázavou*. [online]. Dostupné z: <https://www.zamekzdar.cz/muzeum-nove-generace/> [cit. 12. 3. 2022].

Odborná činnost. In: *Národní muzeum* [online]. Dostupné z: <https://www.nm.cz/o-nas/odborna-cinnost#sbirky> [cit. 3. 3. 2022].

POLIN: Jak pokazác 1000 lat historii? / Our way of showing 1000 years of history. In: *YouTube* [online]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Wlc8ZD1lj9E> [cit. 12. 3. 2022].

Schweizerische Eidgenossenschaft. *Bundesgesetz über die Museen und Sammlungen des Bundes vom 12. Juni 2009*. Dostupné z: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2009/598/de> [cit. 3. 3. 2022].

STRÁNSKÝ, Zbyněk Zbyslav. *Archeologie a muzeologie*. Brno 2005, s. 120.

Unsere Sammlungen. In: *Jüdisches Museum Berlin* [online]. Dostupné z: <https://www.jmberlin.de/sammlung> [cit. 3. 3. 2022].

ŽALMAN, Jiří. Muzea a globalizace. *Věstník AMG*. 2002, 3, 15—17.; KOZÁK, Petr: Muzeum a společnost. *Věstník AMG*. 2002, 3, 17—19; GÁBA, Zdeněk: Muzea jsou především sbírky. *Věstník AMG*. 2002, 4—5, 21—22.; KOZÁK, Petr: Ano, muzea jsou i sbírky. *Věstník AMG*, 2003, 3, 21—22.